

راديو زمانه < خارج از سياست > داستان ما < رمان انقلاب

تاريخ انتشار مطلب: ۱۹ بهمن ۱۳۸۸

راديو زمانه

رمان انقلاب

حسين نوش آذر

پنجشنبه، ۲۲ بهمن ۱۳۸۸ سی و یک سال از انقلابی که در بدو امر یک نهضت اجتماعی آزادی‌خواهانه بود و بعد از مدت کوتاهی به یک انقلاب تمام عیار تبدیل شد می‌گذرد. نخستین برنامه از برنامه‌های رادیویی خاک به مناسبت سالگرد انقلاب به رمان انقلاب اختصاص دارد. در این برنامه ابتدا به نخستین رمانی که در ایران نوشته و منتشر شد می‌پردازیم و سپس در فاصله‌ی یک قرن ازین نخستین تجربه در رمان‌نویسی به «در حضر» مهشید امیرشاهی به عنوان یک نمونه‌ی منحصر به فرد از رمان انقلاب می‌رسیم.

نخستین رمان فارسی یک رمان انقلابی است

عجیب است که اولین رمان فارسی که به قلم آخوندزاده نوشته شد و در سال ۱۲۵۳ با نام «ستارگان فریب‌خورده – حکایت یوسف شاه» در ایران منتشر شد یک رمان کوتاه تاریخی و یک رمان انقلابی است. داستان این کتاب در زمان شاه عباس صفوی اتفاق می‌افتد اما آخوندزاده از این قالب تاریخی برای نشان دادن واقعیت‌های اجتماعی به شیوه‌ی انتقادی استفاده کرده، صحنه‌های گویایی از ویرانی ایران و فلاکت توده‌ها ترسیم می‌کند.

در این داستان مردم پادشاه بی‌لیاقت را از پادشاهی عزل می‌کنند و تاج و تخت او را به مجرم محکوم به مرگی می‌سپرنند. این مجرم پیش‌خور زحمتکشی است به نام یوسف سراج. یوسف به تخت که می‌نشیند، برای اداره امور از دانایان ملت «مجلس مشورتی» تشکیل می‌دهد، اما در پایان کار درباریان و ثروتمندان بر ضد او شورش می‌کنند و او را از تخت پادشاهی به زیر می‌کشند.

آخوندزاده در نامه‌ای به میرزا آقا خان تبریزی می‌نویسد: «دور گلستان و زینت‌المجالس گذشته است. امروز این قبیل تصنیفات به کار نمی‌آید. امروز تصنیفی که متضمن فوائد ملت و مرغوب طبایع خوانندگان است فن دراما و رمان است.»

در واقع رمان فارسی بعد از تحولات اجتماعی که به جنبش مشروطه انجامید در ادبیات ایران پیدا شد. نخستین رمان‌های ایرانی از قانون، ترقی صنایع، عظمت قشون و تشکیلات دولتی دفاع می‌کنند و ازین نظر بیانگر خواست روشنفکران غرب‌رفته و طبقه‌ی متوسط ایران هستند. به یک معنا خاستگاه رمان فارسی روشنگری، انتقاد اجتماعی و تأکید بر فردیت انسان است. بنابراین می‌توانیم بگوییم هرگاه طبقه‌ی متوسط در ایران رشد کرده و اندیشه‌ی اصلاحات اجتماعی در جامعه قوت گرفته، رمان فارسی از نظر کمی و کیفی رشد کرده است. دوران مشروطه چنین دورانی است.

داستان بلند به جای رمان

با اینحال به زودی آرزوی مردم ایران برای رسیدن به آزادی و عدالت اقتصادی که همواره منشأ تحولاتی در ایران بوده به کابوس استبداد رضا شاهی انجامید. در دوران رضا شاه جمالزاده سکوت کرد، اما نویسندگانی مانند شین پرتو، سعید نفیسی، کریم کشاورز و هدایت داستان‌ها و رمان‌هایی نوشتند.

هر نویسنده‌ای محصول دوران مشخصی است. هدایت هم چنین نویسنده‌ای بود. یک نویسنده‌ی حساس و درونگرا اما مرگ‌کام که به گفته‌ی تقی مدرسی تمام قهرمانانی که خلق می‌کند نیمی از وجود او را در خود دارند. پس از شکست نهضت ملی و کودتای بیست و هشت مرداد یأس جامعه‌ی ایران را فراگرفت. از نظر اقتصادی طبقه‌ی متوسط مرفه شد، اما از نظر فرهنگی به دلیل استبدادی که وجود داشت، رمان فارسی نتوانست به مسیر طبیعی خودش که با انقلاب مشروطه شروع شده بود ادامه بدهد و خود را به پهنه‌ی ادبیات جهان وصل کند.

در این دوره داستان کوتاه و داستان‌های بلند رونق یافت و با تکیه بر «ملکوت» بهرام صادقی و «شازده احتجاب» گلشیری به یک نوع ادبی غالب تبدیل شد. می‌دانیم که رمان دست‌آورد قرن نوزدهم است و داستان بلند در قرن هفدهم پیدا شده است. ازین نظر

(هنر و آگاهی، مجموعه نقدها و مقالات، انتشارات کلبه ی کتاب، لس آنجلس، ۱۹۹۹)

نخستین رمان فارسی، رمان آخوندزاده با اندیشه‌ی انقلابی شکل می‌گیرد، در خارج از ایران نوشته می‌شود و در ایران انتشار می‌یابد. تقریباً یک قرن بعد از انتشار این نخستین رمان، انقلاب دیگری در ایران اتفاق می‌افتد. داستان این انقلاب دوم هم که بیشتر به آسیب‌ها و نقصان‌ها نظر دارد در خارج از ایران نوشته و منتشر می‌شود. آخوندزاده خواست مشروطیت و حکومت قانون را مطرح می‌کند و برای آزادی انسان اهمیت قائل می‌شود. امیرشاهی روزنگاری به دست می‌دهد از برآمدن حکومت مشرعه و تسلط پیدا کردن روحانیت و از میان رفتن آزادی‌های فردی. مسعودی ده سال بعد، در سوره‌الغراب پیامدهای انقلاب بهمین ۵۷ را به شکل یک پارودی پیچیده و چند لایه نمایان می‌کند. این همه‌ی تجربه‌ی ما و تنها دستاورد ماست از رمان انقلاب.

نظرات خوانندگان

ایکاش به خرده بیشتر درباره رمان مهشید امیرشاهی صحبت میکردین. این رمان رو از کجا میشه پیدا کرد؟ هستش برای دنلود؟

-- خوانده خاک ، Feb 8, 2010 در ساعت 04:51 PM

تمام حقوق مربوط به این وبسایت و محتوای آن بر اساس پروانه‌ی کربنیو کامنز متعلق به راديو زمانه است.